

Cecylia Leszczyńska, *Polska polityka pieniężna i walutowa w latach 1924–1936*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2013, 410 s.

Problemem badawczym omawianej pracy jest funkcjonowanie w Polsce systemu Gold Exchange Standard (czyli waluty związanej ze złotem w sposób pośredni, poprzez rezerwy walut państw, których waluta oparta była na złocie), obowiązującego w Polsce od reformy przeprowadzonej przez Władysława Grabskiego w 1924 r. aż po wprowadzenie w 1936 r. reglamentacji obrotu dewiz.

Praca składa się z sześciu rozdziałów. Pierwszy ma charakter wprowadzający i omawia ustalony na konferencji genueńskiej w 1922 międzynarodowy ład finansowy, polegający na przyjęciu przez kraje o silnych gospodarkach waluty złotej, ale z wymienialnością ograniczoną do transakcji między bankami centralnymi, oraz na przyjęciu przez kraje peryferyjne o słabszych gospodarkach waluty opartej częściowo na złocie, a częściowo na rezerwach dewizowych w walutach pierwszej grupy krajów. W tym rozdziale osadza autorka owe ustalenia w szerszym kontekście, odnosząc się zarówno do funkcjonowania waluty złotej w latach 1870–1914, jak i do dyskusji na temat zasadności powrotu do tego systemu, toczonych w światowych kręgach ekonomicznych i politycznych po I wojnie światowej.

Rozdział drugi przenosi nas do Polski, otrzymujemy obraz sytuacji pieniężnej i walutowej w okresie 1919–1923, gdy walutą była marka polska, ulegająca szybkiej deprecjacji, zwłaszcza w okresie inflacji i hiperinflacji. Trzeci rozdział poświęcony jest reformie Grabskiego, która wprowadzała Polskę do

systemu genueńskiego i której celem podstawowym miało być uczynienie ze złotówki waluty stabilnej – to jest waluty, jakiej kurs wyrażony w złocie nie ulega zmianom. Kolejny rozdział traktuje o niepowodzeniu tego zamierzenia – o załamaniu złotego i kryzysie walutowym lat 1925–1926. Rozdział piąty mówi o drugiej reformie walutowej i planie stabilizacyjnym, realizowanym w latach 1927–1930. Ostatni, szósty rozdział poświęcony jest okresowi wielkiego kryzysu, gdy – mimo bankructwa idei waluty złotej w skali światowej – Polska nadal starała się trzymać systemu Gold Exchange Standard. Pracę zamyka podsumowanie.

Książka odnosi się do obszernej literatury przedmiotu oraz wykorzystuje bardzo obfity materiał źródłowy. Jeśli idzie o literaturę, jest to współczesny dorobek ekonomistów i historyków gospodarczych (przede wszystkim anglosaskich) w zakresie funkcjonowania waluty złotej zarówno w jej klasycznym okresie (1870–1914), jak i w czasach po I wojnie światowej, a także dorobek polskich historyków gospodarczych, badających okres międzywojenny. Materiał źródłowy ma i charakter jakościowy, i ilościowy, przy czym autorka nie ograniczyła się do materiałów drukowanych, ale w szerokim zakresie wykorzystowała archiwalia, zwłaszcza wytworzone przez Bank Polski.

Praca Leszczyńskiej lokuje się na pograniczu historii gospodarczej i ekonomii i ma charakter opisowo-analityczny. Autorka w sposób bardzo szczegółowy rekonstruuje politykę pieniężną i walutową, rozpatrując ją w szerszym kontekście krajowej i światowej sytuacji gospodarczej. Koncentruje się na momentach kluczowych, jakimi były reforma Grabskiego, załamanie złotego w 1925 r., podjęte następnie próby stabilizacji, polityka w okresie wielkiego kryzysu, wreszcie odejście od systemu Gold Exchange Standard. Książka do rekonstrukcji się nie ogranicza, towarzyszy jej bowiem analiza w trzech przynajmniej wymiarach. Po pierwsze, autorka stara się odtworzyć tok myślenia ówczesnych decydentów, przede wszystkim władz Banku Polskiego oraz czynników rządowych, zwłaszcza ministrów skarbu. Odtwarza ich poglądy i stanowiska w oparciu o ich wypowiedzi i rozmaite dokumenty o charakterze oficjalnym. Czyni to, ujmując owe deklaracje w szerszym kontekście ówczesnych polskich dyskusji ekonomicznych na temat pożądanego ładu pieniężnego i walutowego. Po drugie, przeprowadza samodzielną analizę statystyczną, weryfikującą zarówno stanowiska przedwojennych polskich ekonomistów, jak i powojennych historyków gospodarczych. Po trzecie, własne interpretacje przeprowadza, biorąc pod uwagę współczesne teorie ekonomiczne.

Książka przedstawia szczegółową i oryginalną analizę związków między kształtowaniem się bilansu płatniczego, poziomu rezerw Banku Polskiego, rozmiarami obiegu pieniądza i poziomem aktywności gospodarczej. Cenne jest już samo usystematyzowanie danych statystycznych dotyczących bilansu płatniczego oraz odtworzenie – na podstawie archiwaliów Banku Polskiego, odpowiednie dane bowiem nie były publikowane – kształtowania się rezerw złota i dewiz netto. Pozwala to autorce wykazać, że niewielki eksport i nadmierny import powodowały odpływ dewiz, kurczenie się rezerw, ograniczanie obiegu i w konsekwencji tłumienie życia gospodarczego. Odpływ dewiz nie był

równoważony napływem kapitału zagranicznego, który Polski unikał, uznając ją za kraj niepewny i o słabej gospodarce. Zmuszało to kolejne rządy do zabiegania o pożyczki zagraniczne, pozwalające na zwiększenie rezerw, ale uzyskiwane na warunkach, które dziś – jak pisze autorka – uznalibyśmy za upokarzające.

Zasadniczą myślą pracy jest teza, że Polska warunków funkcjonowania systemu Gold Exchange Standard nie spełniała, choć skądinąd nie miała wyboru, czy go przyjąć, czy nie. Jednym z dowodów na to jest szczegółowo przez autorkę analizowany kryzys walutowy 1925 – załamanie się kursu złotego do dolara – wywołany przede wszystkim, jak wskazują na to statystyczne badania Leszczyńskiej, modyfikujące ustalenia jej międzywojennych i powojennych poprzedników, problemami bilansu płatniczego.

Na podkreślenie zasługuje też wartość przeprowadzonych przez nią analiz polityki pieniężnej w okresie wielkiego kryzysu, charakteryzującej się dążeniem (wobec wyczerpywania się rezerw dewizowych) do powrotu do złota jako głównej postaci rezerw oraz zdecydowaną niechęcią do dewaluacji złotego, mimo świadomości, że polityka taka nie sprzyja poprawie koniunktury. Autorka jest ostrożna przy wyjaśnianiu źródeł tej polityki, zwracając uwagę na to, że wyjaśnienia ówczesnych decydentów – często zresztą zdawkowe – traktować trzeba krytycznie. Z tym zastrzeżeniem, skłania się do poglądu, iż zasadniczą rolę odgrywało widzenie w stabilnej walucie na tyle istotnego warunku międzynarodowej wiarygodności Polski, że warto go dotrzymać nawet kosztem aktywności gospodarczej. Także i szersza opinia publiczna podzielała pogląd o realnym i symbolicznym znaczeniu dla młodego państwa pieniężnej stabilności. Bez wątpienia przyczyniała się do tego pamięć powojennej inflacji.

Książkę należy wysoko ocenić. Przedstawia oryginalną, prowadzącą do nowych wniosków spójną analizę jednego z najważniejszych problemów gospodarczych II Rzeczypospolitej, analizę udokumentowaną ogromnym materiałem empirycznym, zebrany w toku żmudnych badań. Analiza ta ma odniesienia szersze, z jej wniosków można bowiem wywieść hipotezy dotyczące także innych gospodarek peryferyjnych, posługujących się walutą złotą, czy nawet – szerzej – innymi formami wspólnej waluty. Zachęcam autorkę do starań o upublicznienie wyników przedstawionych w książce badań na szerszym forum międzynarodowym, ma bowiem coś nowego do powiedzenia w żywej ostatnio dyskusji na temat gospodarki światowej w okresie międzywojennym.

Jacek Kochanowicz